

havia ulls» (p. 189.10; un altre exemple en p. 192.10); quatre exemples en el *Spill: orba* 5077, *orp enceguat* 7932, *orps* 12149, i *cec* i *orb* junts: «si cech *orb* guia / erren la via, / cahen abdós / dins en lo fos» (v. 13199). Encara el trobem en un doc. de 1532: «Thomás Despuig isqué Embaxador, y perquè era *orp*, ne traguieren altres» (Bruniquer, *Rubr.* I, 146). En una ordenança de c. 1360-1387 de Castelló de la Plana hom parla de *panis orb* 'panís neulat o ennegrit': «si algú farà herba en blats ab mà que pach per pena XII diners; --- assò emperò declarat que --- segant o faent [herba de] dacha o *panis orb*, pach XII diners».² Notem a més el seu ús en sentits figurats: «nos combatem règeament et fort et haviem ja aportats los hòmens del castell, que no podien als fer, sinó que gitaven pedres *orbes*» (doc. de 1304, Finke, *Acta Arag.* III, 123), on el sentit sembla ser «pedres inútils» o «pedres gitades sense direcció clara»; cf. en el text occità *Leys d'Amor* hom parla de «opinions *orbes*» ('infundades'), PSW, s. v. *orp*; en el següent passatge d'Ausiàs Marc *anar orb* és 'anar a vegues, sense reflexió': «que hon no és discreció / regeix la sola passió, / la qual *va orba*, menys de fre» (cxxxviii, 221).

En el llenguatge parlat del S. xvi *orb* 'cec' devia ser ja mot rar: no l'inclouen cap dels textos lexicogràfics dels Ss. xvi-xviii (Busa-Nebri, *ThPu.*, *DTo.*, Lacav., CRos), i Belv. 1805 i Lab. 1839 el qualifiquen d'antiquat. Avui en el seu sentit bàsic de 'cec' és mot purament literari:³ *AlcM* en cita algun exemple de Verdager i aquest altre de JCarner: «Tornà més pura sa bellesa / a dintre *l'orba* solitud». Aquest ús d'*orb* en relació amb la solitud potser està relacionada amb la locució de *sol com un orb* (equivalent de *sol com una òliba*), que va usar un cop Coromines en una carta personal: «avui passaré un mal dia --- que faré *tot sol* com un orb» (carta 23-xi-14 a CVign.). Tanmateix sembla que encara deu ser entès i fins usat a Mall., judicant per la dita proverbial: «en la terra dels *òrbs*, qui no té sinó un uy és rey» (*DFgra.*, 603a, testimoni important així mateix com a prova de la pron. amb o oberta car *Fgra.* escriu *ò* per *o*).

D'altra banda, l'acc. de 'niellat, ennegrit', dita de grans, ha continuat en moltes localitats: els esmentats diccionaris de Belv. 1805 i Lab. 1839 duen *orb* (m.) com a nom de 'la malaltia dels blats que causa enneuliment o carbonització', i hi afegeixen la locució *tornarse orb* (els cereals) 'contreure aquesta malaltia', expressió que trobem després en NOLLER: «Feu venir el carri: el blat se us tornarà *orb*» (*Escanyapobres* I, 218); el *Dag.* cita de Gaietà Vidal i Val., que era de Vilafranca de P.: «blat net com un llum, sens *orp*, niellas ni jui». JCoromines (1933) va registrar la variant *òrc* amb el significat de 'grans de blat dolents, de color negre' a Àreu (Vall Ferrera) i *AlcM* a la Vall d'Àneu; i segons aquest diccionari *orb* id. es diu, ultra el Pallars, al Vallès i Mall., i *orb* 'la malaltia dels grans' a Berg., Lluçanès, Moianès, Solsona, Ribag., Pallars, Urgell, Segarra i Mallorca, *orba* id. a Morella. Per extensió s'ha aplicat a una malaltia semblant de les olives (*AlcM*). Notem també l'aran. *òrb* 'una mena de

blat dolent' (*BDC* xxiv, 172b) i el bearn. *orp* m. «charbon des céréales, ---; la nielle des blés, accusée de causer la maladie du charbon, est également appelée *orp*», *orbie* «charbon des céréales» (Palay); veg. també *FEW* VII, 391a. En arag. de Bielsa *huergo* (*güergo*), dit de blat corcat; deu explicar-se a base d'un **huerbo* (*BDC* xxiv, 172b).

A Mall. el mot es va mantenir amb més tenacitat: encara apareix en *DFgra.* (1840) sense indicació d'antiquat. A més allí hom diu *cabra orba*, de la que no produeix llet a cap mamella (localitzat per Mn. A. Alcover a Santanyí, *BDLC* IX, 1917, 282, i per *AlcM* a més a Es Llombards); cf. *cabra cega* id., a Tortosa. A Mall. aquest adjectiu ha pres, a més a més, l'acc. de 'gran, exorbitant, boig' (*DAG.*), molt probablement després d'una etapa de 'anormal' o 'fora de normal': aquest diccionari cita «Cerca aquell ganàncias *orbas*» d'una publicació mall. de c. 1880, i d'una altra de 1877: «quan se morí el deixà hereu d'una riquesa la més *orba*». Mn. A. Alcover referint-se un cop als manuscrits del rossellonès B. Alart, exclamava: «Quina espigolada més *orba* que s'hi pot fer per l'Obra del Diccionari...!» (*BDLC* VIII, 1913, 310), i un altre cop deia «una conversada *orba*» en sentit de «llarga, viva» (ib. x, 1919, 455); més exemples en *AlcM*, i veg. a més l'expressió *fer s'orbet* (infra).

A Mall. i a Eiv. *orb* ha continuat, a més, en el nom de joc *gallina orba*, dit *gallina cega* en altres bandes. L'eivissenc PzCabrero l'inclou en el seu vocab. (1909) i *AlcM* el dona com a mall. i eiv. (s. v. *gallina*); de la seva antiguitat n'és testimoni aquest exemple que citem de l'autor mall., del S. xvii, Martí Serra: «La *gallina orba* qui serca las mentidas contingudas en una aporrogia [sic] Loliana (=Luliana)» (c. 1640, JMBover, *BiEBal.* II, p. 382). L'expressió *gallina orba* es diu a Mall. també del 'crustaci del gènere *Armadillidium*, que habita sota les pedres i per entre la terra d'horts' (*AlcM*, s. v. *gallinorba*), i significa també 'persona covarda o inútil'. En realitat, en aquesta expressió *orba* s'ha fossilitzat sens que la gent en coneixi el valor semàntic (veg. FEBNER, *EstRAramon* XIII, 137-139).⁴

DERIV.: *Orba*, variant regional d'*orb* 'malaltia de cereals' (supra).⁵ *Orbament* [Llull, *Contempl.*, 190, 18; «així com lurs pares han seguits *orbament* lurs ancessors, així bestialment e *orba* los fills segueixen lurs pares» (ib., 77.4); *DFa.*] *Orbar*, infra. *Orbet*, dim. d'*orb*, avui usual a Mall. en la locució *fer s'orbet* 'fer el desentès, el beneït, fingir de no veure allò que li mostren', i en *fer ets orbets* 'anar massa a poc a poc', localitzat a Santanyí, i com a 'morir-se' a Manacor (*AlcM*); cf. *fer s'orbella* 'mirar amb ulls mig clucs' (usual a Petra, Mall. segons *AlcM*, s. v. *orbella*).⁶ *Orbetat* 'qualitat d'*orb*' [*CostTort.*]: «Vici apparexent és un geperut denant o detràs, e senyal de nafres, *orbetat*, rancaylós, lagaynós, erniós» (ed. Oliver, p. 380); Llull, *Contempl.*, 43, 25; *Corbatxo*; un exemple modern en NOLLER (*AlcM*); aquest darrer novel·lista usà també *orbitud*, i alguns autors moderns com E. Girbal i Roig i Raventós *orbosa* (*AlcM*), mots no recollits